

FAZEKAS ANNA

Generációk helyett: egyenlőtlenségek, posztadoleszcencia és politikai narratíva

Válasz BÖCSKEI BALÁZS – FEKETE MARIANN – NAGY ÁDÁM – SZABÓ ANDREA *Hoztam is ajándékot, meg nem is – A generációs diskurzus értelme és a COVID-generáció c. vitaindító cikkére*¹

Böcskei Balázs és szerzőtársai a generációs megközelítés validitásának vizsgálatát tűzték ki célul a COVID-világjárvány korosztályi öndefiníciós hatásainak fényében. Ahogyan arra a szerzők is hivatkoznak, a társadalmak generációkon keresztüli leírása nem csupán a tudományos mezőben, de a közbeszédben is újra fénykorát éli. Éppen ezért különösen jelentős és aktuális mind a tanulmány, mind az annak alapjául szolgáló kutatási program. A vizsgálat középpontjában a generációs élményközösség megragadhatósága áll a jelenkor válságainak tükrében. A kutatók azt vizsgálták, hogy a COVID létrehozott-e olyan erőteret, közösen értelmezett kontextust, mely képes generációs szerveződést teremteni, illetve hogy a fiatalok mindezt képesek-e detektálni, és az önidentifikációjuk részévé tenni.

A szerzők *Karl Mannheim* (2000 [1928]), valamint *Neil Howe* és *William Strauss* (1991) megközelítéseit veszik alapul. Előbbi esetében a generációformálódás középpontjában a közös tapasztalat, az egymásra orientálódás és a közös cselekvés, közös értelmezési keret áll. Howe és Strauss a történelmi folyamatok hatását

kollektív jegyek révén ragadják meg, és elméletükben a generációs felosztást mindezek megélésének, feldolgozásának mi-kéntje, hogyanja alakítja. Tehát egyfajta *közös* értelmezést lehet náluk is tetten érni, melyet sokkal inkább az átélt, megélt folyamatok, változások formálnak, mintsem az egyéni élethelyzet, a szocio-kulturális környezet lehetőségei (vagy éppen korlátai) – vagy akár a makrotársadalmi, nemzetállami struktúrák sajátosságai.

A kutatás egyik fontos pillérét adja a fiatalok identifikációjának vizsgálata; azon belül is a megélt társadalmi-kulturális hatások ifjúsági identitásban való leképezése került fókuszba. E tekintetben ez eredmények igazolják a generációalapú (elsősorban technológiai és kulturális jellegű különbségekre építő) felosztást az érintett korosztály szempontjából: a digitalizáció és a járvány adta megváltozott kapcsolódások (home office, offline kapcsolatok háttérbe szorulása stb.) hatásai egyaránt detektálhatók az öndefiníció folyamatában. Ugyanakkor ez nem jár együtt a generációtudat interiorizálásával: nem állítható, hogy a „COVID-

¹ Új Pedagógiai Szemle. 73. 11–12. sz. 75–83. Letöltés: <https://upszonline.hu/index.php?article=731112010> (2024. 05. 03.).

generáció” az ifjúsági öndefiníció révén valid leírása lenne a célcsoportnak.

A generációelmélet lényege, hogy az érintetteknek van egy közös élménye, közös megélése; hogy az ehhez társuló, hasonló helyzetértelmezés teremti meg az egyének közötti kapcsolódást. Ez az értelmezési keret, közös nevező kérdőjeleződik meg a szerzők vizsgálatai nyomán, hiszen állításuk szerint a generációs identitás helyett sokkal inkább kulturális és tudástőke-alapú, illetve médiahatást tükröző különbségek, eltérések detektálhatóak a fiatalok között. A digitalizáció jelentőségét, a médiafogyasztás révén leírható generációs attribútumokat, szokásokat támasztják alá a

magyarországi nagymin-tás ifjúságkutatásokon végzett elemzések is (Nagy és Fazekas, 2016; Székely, 2014). Ebből a szempontból jól elkülöníthetők a X és a fiatal (Y, Z) generációk fogyasztási szokásai, egyértelmű a fiatalok esetében az otthon, valamint az online térben töltött szabadidő folyamatos növekedése és a digitális eszközkhöz kapcsolódó attitűdváltozás (lásd például: digitális bennszülöttek versus digitális bevándorlók). Az információs társadalom és a médiafogyasztás perspektívájából megvilágított társadalomleírás a homogenizáció csapdájához vezet. Nem épít a hozzáférés, az eszközhasználati kompetenciák, a felhasználás, az értelmezés, a tudatos fogyasztás egyenlőtlenségeire, az egyén társadalmi státuszából fakadó és kulturális tőkebirtoklást érintő kitettségére. Pedig a tudatosság és a hozzáférhetőség

metszetében jelentős és megkerülhetetlen megállapítás tehető: a digitális írástudás és eszközhasználat minősége nagyban függ a társadalmi státusztól, és e területen is az egyenlőtlenségek újratermelődése mérhető (Nagy és Fazekas, 2016; Koltói és Varga, 2022).

A generációs diskurzus egyik kritikáját éppen a homogenizáló keretezés felvetése révén ragadják meg a szerzők. Állításuk szerint fontos vizsgálati szempont, hogy a generációtudat vagy a társadalmistátus-tudat jelentősége-e a hangsúlyosabb, mérhetőbb. Ezt az álláspontot osztva úgy vélem, valóban kritikával illelhető, megkö-

a digitális írástudás és
eszközhasználat minősége
nagyban függ
a társadalmi státusztól,
és e területen is az
egyenlőtlenségek
újratermelődése mérhető

alapú társadalomértelmezés. A státuszészlelés és a szocioökonómiai pozíció társadalmi struktúraszervező jelenségére több kutatás is felhívja a figyelmet (Csizmadia, 2022; Fazekas, 2014, 2023). E tekintetben az eredmények többek között arra világítanak rá, hogy a –

szabadidő-fogyasztás, a migrációs potenciál, a családhoz mint intézményrendszerhez kapcsolódó attitűdök differenciáltsága és sok más egyéb mentén megragadható – törésvonalak jól mérhetőek. Mindezek strukturáló erővel bírnak, és az így körvonalazható státuszcsoportok az ifjúsági társadalomban fellelhetőek. Példaként hozható, hogy a jövőbeli döntések és a családtervezés kapcsán is jól mérhető a státuszészlelés hatása (Fazekas, 2023):

A további státuszromlástól való féltélem a munkaerőpiaci mobilitásra sarkallja

a fiatalokat, ahogyan az anyagi javak megszerzéséhez való attitűdjük is aggodalmakat tükröz, kevésbé bíznak azok státuszjavító erejében. A szorongó [a jövőt érintő további státuszromlástól tartó] fiatalok körében a szülőktől való elköltözés a legkevésbé valószínű, hiszen nincs erre lehetőségük egzisztenciális kitettségük okán. Mind a házasság, mind a gyermekvállalás terén meghatározó a státuszszelzés szerepe: az egzisztenciális biztonság hiánya a házasságkötés elmaradását, valamint a gyermekvállaláshoz kapcsolódó tervek visszafogottságát eredményezi. (14. o.)

A tanulmányban többször utalnak a szerzők a makrotársadalmi, makrogazdasági kontextushoz kapcsolódó meghatározottságra. Ezek mentén elsősorban a politikai-gazdasági egységek, nemzetállamok közötti különbségeket emelik ki (pl. az 1968-as események értelmezése kapcsán). Miközben kevés szó esik arról, hogy országhatáron belül is számtalan hatás, befolyás, a lehetőségek és korlátok diverzitása ragadható meg. Magyarország esetében igen erős szociokulturális ellentétek, törésvonalak mérhetőek (Ferge, 2002; Andorka, 2006; Éber, 2020). A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése erősen meghatározza az egyéni perspektívákat. Gondoljunk csak a leszakadó társadalmi csoportokhoz tartozók egyre romló helyzetére, a lassan végképp feloldódó középosztály árnyékából lecsúszókra, vagy a politikai-gazdasági elit privilégiumai

gondoljunk csak a leszakadó
társadalmi csoportokhoz
tartozók egyre romló
helyzetére, a lassan végképp
feloldódó középosztály
árnyékából lecsúszókra, vagy
a politikai-gazdasági elit
privilégiumai átörökítésének
haszonélvezőire

átörökítésének haszonélvezőire. E körkörös mentén érdemes kiemelni, hogy a kevesebb lehetőségekkel rendelkező, halmozott hátrányokkal küzdő családok, a NEET-fiatalok a kutatások számára mennyire nehezen elérhetőek, éppen ezért reprezentáltságuk is korlátozott (vö: Fazekas és Hamarics, 2024). Az adatok értelmezésének mindig jelentős árnyékot d magába az adatgyűjtés: a bevont, elért célcsoport reprezentáltsága.

A generációelméleti megközelítést továbbá árnyalja az is, hogy a társadalmi intézmények, értékek, kulturális működés hasonló értelmezésének generációs csoportképző jellegére Ma-

gyarország esetében a kormányzati narratíva is jelentős hatást gyakorol (Fazekas, 2023; Fazekas és Hamarics, 2024; vö: Gregor és Kováts, 2018). Ennek része egy intézményi ifjúságtérképezés, mely a családpolitikán keresztül definiálja az ifjúsági szükségletekhez kötődő strukturális válságokat, miközben a kor-

osztályi sajátosságok, a posztadoleszcencia egzisztenciális kitettségének perspektívája a kormányzati tematizálásban kevés hangsúlyt kap. Pedig az elhúzódozó ifjúsági életszakasz, az önállósodás és a társadalmi érettség kitolódása az ifjúsági társadalom életében meghatározó jelenség (Nagy és Tibori, 2016; Somlai, Bodnár, Tóth és Kabai, 2007). Az országos nagymintás ifjúságkutatások legutóbbi hullámának (adatai szerint a jogi értelemben már felnőtt fiatalok, a 18–29 évesek 68 százaléka él a szüleivel és/vagy nagyszüleivel, míg a

korosztály 61 százaléka szüleivel közös kasszán osztozik.² Ugyanezen adatgyűjtés eredményei nyomán elmondható, hogy a vizsgált korosztálynak azok a tagjai, akik még az egzisztenciális önállósodás előtt állnak, mind a szülőktől való anyagi függetlenedést, mind a saját lakáshoz jutást átlagosan a húszas éveik végére tervezik (Fazekas, 2023).

Mind a törvényhozásban, mind a politikai diskurzusban folyamatosan jelen van a család vagy akár a nemi szerepek hagyományos értelmezése,

mely normaként, igazodási keretként képeződik le az újabb generációk körében is. A gazdasági nyomással terhelt családtervezés, valamint a lakhatási szegénység és az egzisztenciális egyenlőtlenségek népesedéspolitikai válságkezeléssel³ való összemosása korunk

posztadoleszcens, milleniál fiataljait célozza, érinti leginkább. Az ifjúsági lakhatási kitettségre és nehézségekre adott intézményi reakciók kijelölik a cselekvési teret: albérletben ragadás, piaci hitel felvétele magas kamatokkal és évtizedekig tartó eladósodással, vagy a gyermekvállaláshoz kötött lakásvásárlás (tervezett vagy kényszerű) igénybevétele. Ezzel megosztják az ifjúsági társadalmat, törésvonalakat képezve generációkon belül is (Fazekas, 2023; Fazekas és Hamarics, 2024). A CSOK-hatás a jelent és a jövőt is formálja: néhány év múlva várhatóan

mérhetővé válnak a hatások abban, hogy milyen válaszokat adnak a társadalmi intézmény- és ellátórendszerek az érintett családok életében megjelenő sajátos kihívásokra (pl. bölcsődei/óvodai elhelyezés, taníttatás; válás, meddőségből adódó kockázatok kezelése).

Mind a tanulmány megállapításai, mind a fentiekben elemzett szempontok arra engednek következtetni, hogy a vonatkozó kutatásokban és diskurzusokban a generációk hagyományos értelmezése

helyett sokkal célravezetőbb volna párhuzamos hatások érvényesülését vizsgálni. A magyarországi fiatalok életében a társadalmi-gazdasági-politikai folyamatoknak éppoly nagy jelentősége van, mint az egyéni mikrokörnyezet lehetőségeinek, ahogyan a globális hatásoknak és azok

értelmezéséhez használható tudástökének, kulturális kontextusnak. Olybá tűnik, az ifjúsági korosztályok esetében inkább egymást átható párhuzamos megélésekről, identitásokról beszélhetünk, semmint homogén, vegyítiszta generációalapú megkülönböztetést tükröző nagycsoportokról. E tekintetben csak a jelenkor meghatározó globális folyamatai, az aktuális politikai kontextus, a mikrokörnyezet adta lehetőségek és a kortárshatás metszetében érdemes az ifjúsági társadalmat értelmezni. Ahogyan arra a szerzők kutatási eredményei is rávilágítanak: a globális

albérletben ragadás, piaci
hitel felvétele magas
kamatokkal és évtizedekig
tartó eladósodással, vagy a
gyermekvállaláshoz kötött
lakásvásárlás (tervezett vagy
kényszerű) igénybevétele

² A Magyar Ifjúság Kutatás 2020 c. adatgyűjtés a 15–29 évesekről közöl adatokat. A fenti eredmények ennek a kutatásnak a 18–29 éveseket magába foglaló almintájára vonatkoznak, az adatbázison végzett saját számítások alapján.

³ Gyermekvállaláshoz kapcsolódó állami támogatási formák: CSOK, Babaváró támogatás, diplomás GYED/GYED extra, első házasként adókedvezmény, családi adókedvezmény, Diákhitel elengedése/mérséklése gyermekvállalás esetén.

hatások interiorizálása ugyan mérhető, azonban a csoport önidentifikációjának nem része. A magyar társadalom egészéhez hasonlóan a gazdasági státusz

teremtette meghatározottság és az ahhoz kapcsolódó cselekvési tér, potenciál kertezi az ifjúság generációkon túli csoportképződését.

IRODALOM

- Böcskei B., Fekete M., Nagy Á. és Szabó A. (2023): Hoztam is ajándékot, meg nem is – A generációs diskurzus értelme és a COVID-generáció. *Új Pedagógiai Szemle*. 73. 11–12. sz., 75–83.
- Csizmadia Z. (2022): Az ifjúság anyagi helyzete. In: Nagy Á. (szerk.): *A lábjegyzeten is túl. Magyar ifjúságkutatás 2020*. Szociális Demokráciáért Intézet – Excenter Kutatóközpont, Budapest. 134–161.
- Éber M. Á. (2020). *A csepp. A félperifériás magyar társadalom osztályszerkezete*. Napvilág, Budapest.
- Fazekas A. (2014): Státuszszélezés és szabadidő. In: Nagy Á. és Székely L. (szerk.): *Másodkézből – Magyar Ifjúságkutatás 2012*. ISZT Alapítvány – Kutatópont, Budapest. 219–244.
- Fazekas A. (2023): A státuszszélezés hatása a jövőtervezésre és a családalapításra. In: Csepeli Gy. és Örkény A. (szerk.): *Kötő-Jelek – A Doktori Iskola évkönyve 2023*. ELTE, Budapest. 8–21. Letöltés: https://tatk.elte.hu/dstore/document/2496/TaTK_Kotojelek_2023.pdf (2024. 04. 14.).
- Fazekas A. és Hamarics E. (2024): Az ifjúsági gazdasági státusz, lakhatási jellemzők kockázatai és az otthonteremtési támogatások a felzárkózó települések metszetében. *Máltai Tanulmányok*. 6. 1. sz., 64–79.
- Ferge Zs. (2002): Struktúra és egyenlőtlenségek a régi államszocializmusban és az új kapitalizmusban. *Szociológiai Szemle*. 12. 4. sz., 9–33.
- Gregor, A. és Kováts E. (2018): *Nőügyek 2018 – Társadalmi problémák és megoldási stratégiák*. Friedrich-Ebert-Stiftung, Budapest.
- Howe, N. és Strauss, W. (2000): *Millennials Rising: The Next Great Generation*. Vintage Books, New York.
- Koltói L. és Varga Á. (2022): Digitális jelen – Fiatalok IKT eszközök és közösségimédia-használata társadalmi háttértényezők és a COVID19 tükrében. In: Nagy Á. (szerk.): *A lábjegyzeten is túl – magyar ifjúságkutatás 2020*. Szociális Demokráciáért Intézet – Excenter Kutatóközpont, Budapest. 291–328.
- Mannheim, K. (2000 [1928]): A nemzedékek problémája. In: Uő: *Tudásszociológiai tanulmányok*. Osiris, Budapest. 201–253.
- Nagy Á. és Fazekas A. (2016): Offline helyett online szabadidő? A fiatalok szabadidős tereinek és médiahasználatának átalakulása. *Médiakutató*. 17. 2. sz., 41–58.
- Nagy Á. és Tibori T. (2016): Narratívák hálójában: az ifjúság megismerési és értelmezési kísérletei a rendszer-váltástól napjainkig. In: Nagy Á. és Székely L. (szerk.): *Negyedszázad – Magyar Ifjúság 2012*. Iuvenis Ifjúságsszakmai Műhely – ISZT Alapítvány – Excenter Kutatóközpont – Új Ifjúsági Szemle Alapítvány, Budapest. 400–431.
- Somlai P., Bognár V., Tóth O. és Kabai I. (2007): *Új ifjúság. Szociológiai tanulmányok a posztadoleszcensekről*. Napvilág, Budapest.
- Székely L. (2014): Az új csendes generáció. In: Nagy Á. és Székely L. (szerk.): *Másodkézből – Magyar Ifjúságkutatás 2012*. ISZT Alapítvány – Kutatópont, Budapest. 9–28.